

УДК 792.7

Цитування:

Кравченко А. І. Мистецтво ілюзіонізму як явище видовищної культури. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2024. № 4. С. 10–14.

Kravchenko A. (2024). Art of Illusionism as a Phenomenon of Spectacular Culture. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal*, 4, 10–14 [in Ukrainian].

Кравченко Анастасія Ігорівна,
доктор мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри музичного мистецтва
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв
<https://orcid.org/0000-0001-6706-7937>
akravchenko@dakkkim.edu.ua

МИСТЕЦТВО ІЛЮЗІОНІЗМУ ЯК ЯВИЩЕ ВИДОВИЩНОЇ КУЛЬТУРИ

Мета статті – розглянути мистецтво ілюзіонізму як явище сучасної видовищної культури, у межах якої формується власна семантика й естетика та стає можливою реалізація професійного і творчого потенціалу особистості. **Методологія дослідження** ґрунтується на системному та ціннісному підходах, а також на застосуванні аналітичного, синтетичного, історичного, мистецтвознавчого та культурологічного методів, що дає змогу комплексно розглянути означену проблематику й отримати відповідні результати дослідження. **Наукова новизна** полягає в теоретичному осмисленні ілюзіонізму як синтетичного жанру сучасного мистецтва, що включає в себе як технічні й технологічні елементи, так і культурні та психологічні, будучи націленим на формування яскравого й незвичного видовища, при цьому ретранслюючи на публіку сенси й цінності, актуальні сучасному суспільству. **Висновки.** У результаті проведеного дослідження з'ясовано, що сучасна видовищна культура є поліжанровим феноменом, що впливає на всі аспекти суспільного життя, сприяючи формуванню нових соціальних зв'язків, міжкультурному обміну, а також надає простір для самовираження і творчості, пропонуючи унікальні можливості для розваг, навчання та особистісної взаємодії. Ілюзіонізм як феномен видовищної культури та фокуси як естрадний жанр не лише виконують розважальну функцію, а й мають глибокий культурний сенс, стимулюючи креативність і формуючи унікальний культурний продукт, що певною мірою виходить за межі повсякденної культури, створюючи ефект магічного дійства. Завдяки унікальному поєднанню мистецтва, науки й технологій ілюзіонізм спонукає до творчого пошуку, що перебуває поза межами звичайного досвіду, формуючи нові виміри сприйняття сучасного видовища.

Ключові слова: видовищна культура, видовище, феномен, мистецтво ілюзіонізму, фокуси, естрада, креативність, технології, культурні індустрії.

Kravchenko Anastasiia, Doctor of Study of Arts, Associate Professor at the Department of Musical Art, National Academy of the Culture and Arts Management

Art of Illusionism as a Phenomenon of Spectacular Culture

The purpose of the article is to consider the art of illusionism as a phenomenon of modern spectacular culture, within which its own semantics and aesthetics are formed and the realisation of the professional and creative potential of the individual becomes possible. **The research methodology** is based on systemic and value-based approaches, as well as on the application of analytical methods, synthetic, historical, art history and cultural studies, which allow a comprehensive consideration of the specified issues and obtaining relevant research results. **The scientific novelty** lies in the theoretical understanding of illusionism as a synthetic genre of modern art, which includes both technical and technological elements, as well as cultural and psychological ones, aimed at forming a bright and unusual spectacle, while relaying to the public the meanings and values that are relevant to modern society. **Conclusions.** As a result of the research, it was found that modern entertainment culture is a multi-genre phenomenon that affects all aspects of social life, contributing to the formation of new social ties, intercultural exchange, and also provides space for self-expression and creativity, offering unique opportunities for entertainment, learning and personal interaction. Illusionism as a phenomenon of entertainment culture and magic tricks as a variety genre perform not only an entertainment function, but also have a deep cultural meaning, stimulating creativity and forming a unique cultural product, which to some extent goes beyond everyday culture, creating the effect of a magical performance. Due to the unique combination of art, science and technology, illusionism encourages creative searches that lie beyond the boundaries of ordinary experience, forming new dimensions of perception of modern entertainment.

Keywords: entertainment culture, entertainment, phenomenon, art of illusionism, magic tricks, variety, creativity, technology, cultural industries.

Актуальність теми дослідження. У сучасному світі видовищна культура стала одним із провідних напрямів культурної індустрії, об'єднуючи театр, кіно, телебачення, масові шоу, цифрове мистецтво та інтерактивні форми розваг. Фактично цей напрям формується такою мистецько-творчою діяльністю що створює, розповсюджує та сприяє споживанню яскравих, емоційно насичених візуальних та аудіальних вражень. Сучасна видовищна культура набула значних трансформацій завдяки розвитку цифрових технологій, що має значний вплив на її нові форми, способи сприйняття та взаємодію з аудиторією. Цифрові інновації відкривають нові горизонти для створення, поширення та споживання таких видів мистецтва, як театр, кіно, музика, перформанси та інші жанри. До особливих і унікальних різновидів видовищної культури належить також мистецтво ілюзіонізму або мистецтво створення ілюзій, що є одним із складних і полісемантичних жанрів видовищної культури. Тривалий час в площині традиційної естрадної культури ілюзіонізм та фокуси вважалися різновидами «оригінального жанру», але в сучасних умовах розвитку креативних культурних індустрій мистецтво ілюзіонізму стає актуальною формою видовищної культури, що відображає культурні цінності та настрої суспільства, змінюючись та удосконалюючись під впливом технологічних інновацій, соціальних тенденцій та запитів аудиторії.

Аналіз досліджень і публікацій. В межах означеної проблематики роботи питанням дослідження видовищної культури, видовищності і візуальності як сутнісної характеристики сучасної культури, креативних індустрій загалом присвятили роботи: В. Берелет [1], Л. Берелет [1], К. Гайдукевич [2], О. Глушук [12], А. Дахновська [15], О. Зозуля [4], А. Касьяненко [6], О. Копієвська [7], Г. Погребняк [10], Т. Семенюк [12], К. Станіславська [13; 14], О. Поспелов [11], С. Шумакова [15]. Дослідження ілюзіонізму як мистецтва та окремого естрадного жанру знайшло відображення у працях М. Жаворонкова [3], В. Калужської [5], Я. Лисун [8], М. Мельник [9] та ін.

Мета роботи – розглянути мистецтво ілюзіонізму як явище сучасної видовищної культури, в межах якої формується власна семантика й естетика та стає можливою реалізація професійного і творчого потенціалу особистості.

Виклад основного матеріалу. Видовище в сучасній культурі – це багатогранне явище, яке

не лише відображає сучасні соціальні й технологічні тренди, але й активно впливає на формування суспільних смаків, цінностей та способів взаємодії з мистецтвом і реальністю. З погляду світоглядного розуміння видовища розглядаються як спосіб домінування образів і медіа в сучасному світі, що створюють спрощені, але емоційно насичені символи реальності, які можуть відволікати суспільство від певних проблем.

У сучасній культурі поняття видовища охоплює широкий спектр форм мистецтва та комунікації, які спрямовані на залучення уваги аудиторії через естетичне, емоційне чи сенсорне переживання. Так само видовище можна розглядати як синтез мистецьких, технологічних і соціокультурних практик, які створюють унікальний досвід для глядачів. Видовище в першу чергу апелює до зорового сприйняття, використовуючи масштабні візуальні ефекти, яскраві образи та динамічні сцени. Завдяки сучасним технологіям акцент робиться на створенні вражаючих візуальних ефектів, таким як віртуальна реальність, доповнена реальність, 3D-графіка, що робить видовища більш захопливими і реалістичними. За слушним твердженням К. Гайдукевич, видовище та видовищність характеризуються дуалістичним характером: з одного боку, вони є засобом вираження креативної культурної діяльності суспільства, а, з іншого, – відтворюють нереалізовані очікування й наявні конфлікти, що вирують у суспільстві; Видовище як універсальне явище культури, характеризуючись залежністю від соціально-культурних й політичних умов життя та високою адаптивністю до них, виконує численні функції (комунікативну, виховну, розважальну, естетичну, інші) [2, 114]. Стосовно функціональності видовищ в сучасній культурі і суспільстві видається аргументованою думка українських дослідниць С. Шумакової та А. Дахновської, що «видовищне мистецтво виявляє сутність своєї образності як приклад тотально-креативного візуально-слухового синтезу, що вибудовується з образної виразності й метафоричності, здатної зближувати далекі один від одного явища світу, та, нарешті, як прерогатива ефектних, зображально-виражальних технологій. Необхідно акцентувати, що видовищне, певною мірою виступаючи конотаціями духовного, засобом глибше зрозуміти й усвідомити навколишній світ, висловити невимовне, гармонізувати саме життя – це феноменальне, надзвичайно неординарне мистецтво, здатне здивувати та

приголомшити, “роззвічуючи” буденність» [15, 323].

Видовищна культура охоплює широку аудиторію завдяки медіа-технологіям і соціальним мережам. Масові заходи, зокрема концерти, фестивалі, спортивні шоу можуть об'єднувати мільйони людей у режимі реального часу. Так само глядач все частіше стає активним учасником видовищ, а інтерактивні шоу, комп'ютерні ігри, інтерактивне мистецтво та імерсивні театральні вистави надають можливість глядачам впливати на перебіг заходів. На думку К. Станіславської, «саме видовищність виступає чи не головним чинником, що привертає увагу людини-глядача до візуальних форм, – чинником візуальної привабливості. Зображально-виражальний інструментарій видовищності здатний не лише презентувати певну візуальність, а й повідомити художньо організовану інформацію, сформувати й донести певний образ – події, часу, простору, особи тощо. І цей видовищний образ зазвичай підкріплений свідомо організованим ідейно-смысловим контекстом, що в підсумку формує й обумовлює емоційно-інтелектуальне ставлення глядача [14, 122].

Завдяки інформаційним технологіям видовищна культура стала глобальним явищем, зокрема через поширення на таких платформах, як Netflix, YouTube, Twitch культурні продукти стають легкодоступними будь-якій аудиторії.

Як і в інших сферах творчої діяльності інновації відіграють вагомий роль у розвитку видовищної культури. Так, зокрема, за твердженням дослідників, «мистецтво і наука створюють унікальний симбіоз, прикладом якого є використання дрон-технологій у видовищній культурі. Сьогодні художники вже змінюють уявлення у широкій публіки про дрони, демонструючи простір та естетику безпілотників, можливість використовувати літальний апарат як матеріал чи засіб для мистецтва» [12, 167].

Ілюзіонізм як мистецтво в цілому, а також різні маніпуляції та фокуси протягом тривалого часу є унікальними формами естрадного мистецтва, які поєднують в собі розвагу, власну естетику, що ґрунтується на майстерності «візуального обману» та видовищності. Як жанр вони посідають особливе місце в естрадній культурі завдяки здатності дивувати, захоплювати та викликати емоційний відгук у глядачів. В цьому аспекті дослідниця В. Калужська говорить про естраду в широкому розумінні «як форму публічності й масового самоздійснення видовища, яка

включає в себе гострий монтаж атракціонів, короткі видовищні форми, буфонаду та експресивний тип показу номерів. Можна говорити про естраду власне в її вже специфічному вигляді. Тобто це естрада специфікована, яка вже має свою структуру, яка має вже свої установи або певні культурно-історичні домінанти» [5, 40]. В межах естради ілюзіонізм відносили до оригінальних жанрів, які включали «номери, побудовані на прийомах ексцентрики, буфонади, фокусів, такі як тантамореска, жонглювання, звукоімітація, акробатика, циркові та спортивні номери. Оскільки кожен жанр має свої ознаки та специфіку, їх синтез дає можливість створювати нові якісні й яскраві номери» [9, 102].

За твердженням сучасних дослідників, «ілюзіонізм – вид творчої діяльності, сутність якого полягає в тому, що актор за допомогою спеціальної апаратури, приладів та особливої спритності рук, швидкості й точності рухів викликає в глядачів оманливі зорові та слухові враження. Якщо розглядати це явище з погляду культури, то ілюзіонізм акумулює в собі концепт міфологічної інтерпретації світобуття за допомогою видовищно-театралізованих заходів. Розглядаючи синкретичні форми культури, зокрема релігію, можемо виявити важливий процес поєднання творчої діяльності в мистецтві ілюзіонізму зі світоглядними настановами» [3, 61].

Варто зазначити, що ілюзіонізм має глибоке коріння в різних культурах: перші згадки про магичні трюки датуються часами Стародавнього Єгипту та Греції, де жерці використовували ілюзії для посилення релігійних обрядів, створюючи відчуття надприродного. Фокуси як естрадний жанр виникли у Середньовіччі, коли мандрівні артисти демонстрували трюки на ярмарках. Проте сучасна форма ілюзіонізму розвивалася вже у XVIII–XIX століттях, коли фокусники почали виступати на театральних сценах (згадаємо таких майстрів, як Жан-Ежен Роберт-Уден, Гаррі Гудіні, Урі Геллер, Девід Коперфілд та ін.).

Ілюзіонізм за своїми змістовими та стильовими ознаками передбачає шоу та видовище для показу на публіку, це мистецтво створення обману сприйняття, коли глядачі бачать те, чого насправді немає, або не помічають того, що є. Фокуси, зі свого боку, – це конкретні трюки, які демонструють ілюзіоністи. Основними видами ілюзіоністичних маніпуляцій є використання різних предметів (карти, монети, шовкові

Література

хустинки тощо), спеціальних пристроїв (секретних механізмів, дзеркал, димових завіс) та здійснення психологічного впливу на аудиторію шляхом переключення та відволікання уваги, гра з певними очікуваннями глядачів та ін. Завдяки ефектним сценічним костюмам, відповідній сценографії та підготовленим спецефектам формується видовищність таких виступів. Також ілюзіоністи часто залучають аудиторію до участі у трюках, що робить виступ інтерактивним і захопливим.

Сьогодні ілюзіонізм активно інтегрується в сучасну культуру: телевізійні шоу, YouTube-канали та рілси в TikTok стали платформою для популяризації мистецтва і майстерності ілюзіоністів. Інтернет відкрив нові можливості для фокусників, які демонструють свої трюки на онлайн-платформах, залучаючи мільйони глядачів, оскільки «мова» таких шоу є зрозумілою аудиторії різних культур та мовної належності, що робить їх надзвичайно популярними.

Наукова новизна статті полягає в теоретичному осмисленні ілюзіонізму як синтетичного жанру сучасного мистецтва, що включає як технічні й технологічні елементи, так і культурні та психологічні, будучи націленим на формування яскравого й незвичного видовища, при цьому ретранслюючи на публіку сенси й цінності, актуальні сучасному суспільству.

Висновки. У результаті проведеного дослідження з'ясовано, що сучасна видовищна культура є поліжанровим феноменом, що впливає на всі аспекти суспільного життя, сприяючи формуванню нових соціальних зв'язків, міжкультурному обміну, а також надає простір для самовираження і творчості, пропонуючи унікальні можливості для розваг, навчання та особистісної взаємодії. Ілюзіонізм як феномен видовищної культури та фокуси як естрадний жанр не лише виконують розважальну функцію, але й мають глибокий культурний сенс, стимулюючи креативність і формуючи унікальний культурний продукт, що певною мірою виходить за межі повсякденної культури, створюючи ефект магічного дійства. Завдяки унікальному поєднанню мистецтва, науки і технологій ілюзіонізм спонукає до творчого пошуку, що перебуває поза межами звичайного досвіду, формуючи нові виміри сприйняття сучасного видовища.

1. Берелет В. І., Берелет Л. І. Феномен видовища як театрального явища в сценічному просторі. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/31899/1/%D0%91%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D1%82%D0%B8.pdf> (дата звернення: жовтень 2024).

2. Гайдукевич К. Видовище та видовищність в сучасній культурі України. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2019. Вип. 33. С. 110–116.

3. Жаворонков М. М. Витоки феномену ілюзіонізму в синкретичних формах культури. *Культура і сучасність : альманах*. 2022. № 2. С. 60–65.

4. Зозуля О. До постановки проблеми вивчення нових видовищних форм. *Культура та інформаційне суспільство XXI ст. : матеріали Міжнар. наук.-теорет. конф.* (20–21 квітн. 2023 р.). Харків: ХДАК, 2023. С. 77–78

5. Калужська В. О. Еволюція естрадного мистецтва в контексті масової культури: філософсько-антропологічний аналіз : дис. ... канд. філос наук: 09.00.04 – філософська антропологія, філософія культури / Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 2015. 186 с.

6. Касьяненко А. С. Загальнотеоретичні аспекти дослідження пародії як мистецько-видовищної форми у сучасній українській культурі. *Грааль науки : міжнародний науковий журнал*. 2023. № 34. С. 418–422.

7. Копієвська О. Р. Флешмоб як соціокультурне явище. *Культурологічний альманах*. 2015. Вип. 1: Ціннісні зміни молоді і сучасні форми культуротворчості. Вінниця, С. 70–72.

8. Лисун Я. Я. Ілюзіонізм у монументальному живописі епохи бароко. Прийоми та техніки «trompe-l'œil». *Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects : Proceedings of the 5th International scientific and practical conference*. MDPC Publishing, Berlin, Germany. 2021. С. 456–463. URL: <https://sci-conf.com.ua/v-mezhdunarodnay-a-nauchnoprakticheskaya-konferentsiya-modern-scientific-research-achievements-innovationsand-development-prospects-24-26-oktyabrya-2021-goda-berlin-germaniya-arhiv/> (дата звернення: жовтень 2024).

9. Мельник М. М. Синтез жанрових різновидів концертної діяльності на естраді. *Вісник НАКККіМ*. 2012. № 4. С. 100–104.

10. Погребняк Г. П. Цирк як форпост національного спротиву. Авторський режисерський погляд. *Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого* : зб. наук. праць. Київ, 2023. Вип. 32. С. 108–117 DOI: <https://doi.org/10.34026/1997-4264.32.2023.281331>.

11. Поспелов О. Циркове мистецтво у науковому дискурсі (кінець XVIII–XIX ст.). *Мистецтвознавство України*. 2019. Вип. 19. С. 158–168. URL: https://www.researchgate.net/publication/334664979_CIRKOVE_MISTECTVO

_U_NAUKOVOMU_DISKURSI_KINEC_XVIII_-
_HIH_ST (дата звернення: жовтень 2024).

12. Семенюк Т. М., Глушук О. Г. Застосування цифрових технологій як видовищного компоненту в організації культурно-дозвіллевих проєктів. *Інформаційні технології в соціокультурній сфері, освіті та економіці*: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. студентів і молодих учених, м. Київ, 19–20 квітня 2022 р. / М-во освіти і науки України; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ: Вид. центр КНУКіМ, 2022. С. 166–168.

13. Станіславська К. І. Концепт видовищних форм у контексті сучасного мистецтвознавства. *Мистецтвознавство. Соціальні комунікації. Медіапедагогіка*: колективна монографія / наук. ред. О. В. Безручко. Київ: Видав. центр КНУКіМ, 2024. Т. 10. С. 199–213.

14. Станіславська К. І. Мистецьке, художнє, візуальне, видовищне: до питання базової термінології в естетичній царині сучасної культури. *Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого*. 2023. Вип. 32. С. 118–123. DOI: <https://doi.org/10.34026/1997-4264.32.2023.281332>.

15. Шумакова С., Дахновська А. Видовищні форми «світу сучасної культуріндустрії»: антропокреативний потенціал. *Традиційна культура в умовах глобалізації: свята і святкування*: матеріали наук.-практ. конф. з міжнарод. участю (25–26 червня 2021 року). Харків: Друкарня Мадрид, 2021. С. 320–326.

References

1. Berelet, V. I., & Berelet, L. I. (n.d.). The Phenomenon of Spectacle as a Theatrical Phenomenon in Stage Space. Retrieved from: <http://eprints.zu.edu.ua/31899/1/%D0%91%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D1%82%D0%B8.pdf> [in Ukrainian].

2. Haidukevych, K. (2019). Spectacle and Spectacularity in Modern Culture of Ukraine. *Ukrainian Culture: Past, Present, Development Paths*, 33, 110–116 [in Ukrainian].

3. Zhavoronkov, M. M. (2022). Origins of the Phenomenon of Illusionism in Syncretic Forms of Culture. *Culture and Modernity: Almanac*, 2, 60–65 [in Ukrainian].

4. Zozulia, O. (2023). To the Formulation of the Problem of Studying New Spectacular Forms. *Culture and Information Society of the 21st Century: Materials of the International Scientific-Theoretical Conference (April 20–21, 2023)*. Kharkiv, 77–78 [in Ukrainian].

5. Kaluzhskaya, V. O. (2015). Evolution of Pop Art in the Context of Mass Culture: Philosophical and Anthropological Analysis. PhD Thesis. Kyiv [in Ukrainian].

6. Kasianenko, A. S. (2023). General Theoretical Aspects of the Study of Parody as an Artistic and Spectacular Form in Modern Ukrainian Culture. *Grail of Science*, 34, 418–422 [in Ukrainian].

7. Kopyievska, O. R. (2015). Flash Mob as a Socio-Cultural Phenomenon. *Culturological Almanac*, 1, 70–72 [in Ukrainian].

8. Lysun, Ya. Ya. (2021). Illusionism in Monumental Painting of the Baroque Era. *Trompe-l'oeil Techniques and Techniques. Modern Scientific Research: Achievements, Innovations and Development Prospects. Proceedings of the 5th International scientific and practical conference*. Berlin, 456–463. Retrieved from: <https://sci-conf.com.ua/v-mezhdunarodnaya-nauchnoprakticheskaya-konferentsiya-modern-scientific-research-achievements-innovationsand-development-prospects-24-26-oktyabrya-2021-goda-berlin-germaniya-arhiv/> [in Ukrainian].

9. Melnyk, M. M. (2012). Synthesis of Genre Varieties of Concert Activity on the Stage. *Bulletin of NAKKKiM*, 4, 100–104 [in Ukrainian].

10. Pohrebniak, H. P. (2023). Circus as an Outpost of National Resistance. Author's Director View. *Scientific Bulletin of the I. K. Karpenko-Kary Kyiv National University of Theatre, Cinema and Television*, 32, 108–117. DOI: <https://doi.org/10.34026/1997-4264.32.2023.281331> [in Ukrainian].

11. Pospelov, O. (2019). Circus Art in Scientific Discourse (Late 18th–19th Centuries). *Art History of Ukraine*, 19, 158–168. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/334664979_CIRKOVE_MISTECTVO_U_NAUKOVOMU_DISKURSI_KINEC_XVIII_-HIH_ST [in Ukrainian].

12. Semeniuk, T. M., & Hlushchuk, O. H. (2022). Application of Digital Technologies as a Spectacular Component in the Organisation of Cultural and Leisure Projects. *Information Technologies in Socio-Cultural Sphere, Education and Economy: Materials of the VI International Scientific-Practical Conference of students and young scientists (April 19–20, 2022)*, Kyiv, 166–168 [in Ukrainian].

13. Stanislavska, K. I. (2024). The Concept of Spectacular Forms in the Context of Modern Art Criticism. *Art Criticism. Social Communications. Media Pedagogy*. Kyiv. 10, 199–213 [in Ukrainian].

14. Stanislavska, K. I. (2023). Artistic, Imaginative, Visual, Spectacular: To the Issue of Basic Terminology in Aesthetic Sphere of Modern Culture. *Scientific Bulletin of the I. K. Karpenko-Kary Kyiv National University of Theatre, Cinema and Television*, 32, 118–123. DOI: <https://doi.org/10.34026/1997-4264.32.2023.281332> [in Ukrainian].

15. Shumakova, S., & Dakhnovska, A. (2021). Spectacular Forms of the “World of Modern Culture Industry”: Anthropocreative Potential. *Traditional Culture in the Context of globalisation: Holidays and Celebrations: Materials of the scientific-practical conference with international participation (June 25–26, 2021)*. Kharkiv, 320–326 [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 04.10.2024
Отримано після доопрацювання 06.11.2024
Прийнято до друку 14.11.2024*